

Επιμέτρηση της Ποινής στην Ελλάδα: Σκέψεις για την Αποφυγή Ανισοτήτων ενώπιον του Ποινικού Νόμου*

του Νέστορα Ε. Κουράκη

Ομ. Καθηγητή Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών

Καθηγητή Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Λευκωσίας

Τακτικού Μέλους του Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών

(Συμβολή στον Τιμητικό Τόμο Δημήτρη Α. Τραυλού-Τζανετάτου)

Στις αναπτύξεις που ακολουθούν θα επιχειρήσω να δώσω ένα περίγραμμα του τρόπου με τον οποίο προβλέπεται νομοθετικά και γίνεται στην πράξη η επιβολή και επιμέτρηση της ποινής στην Ελλάδα. Αυτό θα γίνει τόσο για λόγους ενημέρωσης ως προς το τι ισχύει και εφαρμόζεται στην Ελλάδα για το συγκεκριμένο θέμα, όσο και για να καταδειχθούν οι όποιες αδυναμίες του θεσμικού αυτού πλαισίου και, επομένως, να κατατεθεί, υπό μορφή παραδείγματος αντεγκληματικής πολιτικής, μια πρόταση βελτίωσής τους, ώστε να μειωθούν, κατά το δυνατόν, οι παρατηρούμενες ανισότητες εις βάρος κοινωνικά ασθενέστερων καταδικαζομένων κατά την εφαρμογή των σχετικών διατάξεων. Για την επεξεργασία αυτής της πρότασης θα ληφθούν υπ' όψη και ορισμένες αντίστοιχες εξελίξεις σε άλλες νομοθεσίες, αλλά και στο Συμβούλιο της Ευρώπης. Η μελέτη αφιερώνεται στον αγαπητό Συνάδελφο Καθηγητή Δημήτρη Α. Τραυλό-Τζανετάτο, ο οποίος με τα γραπτά του και τη δράση του συνέβαλε σημαντικά στην καταπολέμηση των κοινωνικών ανισοτήτων, ιδίως εις βάρος των εργαζομένων.

Σημασία της επιμέτρησης ποινών στην ποινική δίκη. Τα προβλήματα στην εφαρμογή της

Μια γενικότερη παρατήρηση, που δεν αφορά μόνο την Ελλάδα, είναι ότι η επιβολή και η επιμέτρηση της ποινής είναι από τα σπουδαιότερα στάδια της ποινικής δίκης, αφού σ' αυτό κρίνεται το είδος και το ύψος της ποινής που θα επιβληθεί σ' ένα καταδικαζόμενο και ιδίως το εάν αυτός θα εγκλεισθεί τελικά σε φυλακή για την έκτιση της ποινής του. Ωστόσο στην πράξη, τουλάχιστον στην Ελλάδα, το στάδιο αυτό καταλαμβάνει ελάχιστο μόνο μέρος της όλης διαδικασίας, συνήθως μερικά λεπτά, χωρίς καν την ακρόαση μαρτύρων ή την εξέταση άλλου αποδεικτικού υλικού, και χωρίς να αιτιολογούνται με πληρότητα και με αναφορά σε συγκεκριμένα περιστατικά οι περί ποινής αποφάσεις του Δικαστηρίου, και τούτο παρά τις ρητές περί του αντιθέτου διατάξεις του ελληνικού Συντάγματος (ά. 93 παρ. 3) και της ισχύουσας ελληνικής ποινικής νομοθεσίας (ά. 74 παρ. 4 ΠΚ, ά. 139 εδ. β' ΚΠΔ). Επακόλουθο αυτής της πρακτικής είναι να εμφανίζουν οι αποφάσεις αυτές μεγάλη ανομοιομορφία, ανάλογα με τη νοοτροπία και την προσωπικότητα του κάθε δικαστή, ιδίως, δε, ανάλογα με τις αντιλήψεις του ως προς τους σκοπούς και την αποτελεσματικότητα της ποινής¹, εάν δηλ. κατά

* Η μελέτη αυτή παρουσιάσθηκε ως προς τα βασικά της σημεία (υπό τον τίτλο: Constraints on deciding sentence severity by judges in Greece) και συζητήθηκε στη διάρκεια διήμερου διεθνούς συνεδρίου που πραγματοποιήθηκε στο Πανεπιστήμιο Κύπρου (13-14.10.2017) (<https://conferenceslawdeptucy.com>), αποτελεί, δε, επικαιροποιημένη μορφή γαλλικής εισήγησής μου, την 20.11.2006, στο Διεθνές Cours Εγκληματολογίας, που διοργανώθηκε στην Αθήνα από τη Διεθνή Εταιρία Εγκληματολογίας, το Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και την Ελληνική Εταιρεία Εγκληματολογίας –βλ. το γαλλικό κείμενο της εισήγησης εις: *Alice Yotopoulos-Marangopoulos* (dir.), *Droits de l' homme et politique anticriminelle*. 69ème Cours Interational dans le cadre

βάση πρέπει να προτάσσεται το κοινωνικό συμφέρον και η ανάγκη επιβολής μιας τιμωρητικής/ αποτρεπτικής ποινής ή εάν, αντιθέτως, πρωταρχική σημασία πρέπει να αποδίδεται και στα ιδιαίτερα προβλήματα, οικογενειακά, οικονομικά ή άλλα, που ώθησαν κάποιον στην αξιόποινη πράξη του². Έτσι, όμως,

de la Société Internationale de Criminologie, Athènes-Komotini-Bruxelles: Ant.N. Sakkoulas/ Bruylant, 2007, p. 30-52. Στα ελληνικά, η μελέτη δημοσιεύθηκε στο περ. «Ποινικά Χρονικά» 2007, σελ. 289-295. Για την παρούσα επικαιροποίηση της μελέτης, θερμές ευχαριστίες οφείλονται στον φίλο και αγαπητό συνάδελφο κ. Ανδρέα Καπαρδή, ομ. Καθηγητή Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κύπρου.

¹ Για τους ειδικότερους λόγους αυτής της ανομοιομορφίας, σύμφωνα και με τα πορίσματα επιστημονικών ερευνών που διεξήχθησαν τα τελευταία χρόνια, βλ. ιδίως Ιακ. Φαρσεδάκη, Η λήψη αποφάσεων στην ποινική δίκη και τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Η (αν)ισότητα ενώπιον του Ποινικού Νόμου, εις: Αγγλ. Τσήτσουρα (εκδ. επιμ.), Αντεγκληματική Πολιτική και Δικαιώματα του Ανθρώπου, Αθήνα/ Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 1997, 135-146. Επίσης, ενδιαφέρουσα είναι και η έρευνα του Fr. Streng, *Strafzumessung und relative Gerechtigkeit*, Heidelberg:Decker 1984, 277, ο οποίος, υποβάλλοντας σε δικαστές ερωτηματολόγια όπου παρουσιάζονταν προσομοιωμένες υποθετικές περιπτώσεις για επιβολή ποινής, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η όποια διαφοροποίηση των απαντήσεων οφειλόταν προπάντων στις προτεραιότητες που αποδίδονται από τους ερωτηθέντες ως προς τους σκοπούς της ποινής· πρβλ. και W. Heinz, *Strafzumessungspraxis im Spiegel der empirischen Strafzumessungsforschung*, εις: Jörg - Martin Jehle (Hrsg.), *Individualprävention und Strafzumessung*, Wiesbaden: Kriminologische Zentralstelle, 1992, 85-149:117. Σε ανάλογα συμπεράσματα κατέληξε και έρευνα των Kelvin Clancy/ John Bartolomeo/ David Richardson/ Charles Wellford, της οποίας τα αποτελέσματα δημοσιεύθηκαν στην αμερικανική *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 72: 1981, 524-554 (τίτλος μελέτης: *Sentence Decision making: The Logic of Sentence Decisions and the Extent of Sources of Sentence Disparity*).

² Σκοπίμως διαμορφώνονται εδώ δύο αντιπαρατιθέμενες κατευθύνσεις σκοπών ποινής, αντί των συνήθων διακρίσεων για τιμωρητική, αποτρεπτική, αναμορφωτική και αποκαταστατική προσέγγιση αυτών των σκοπών, καθώς εκείνο που κυρίως «μετράει», όπως πιστεύω, στη σκέψη των δικαστών, όταν επιβάλλουν μία ποινή, είναι εάν θα

ορισμένοι δικαστές, ασπαζόμενοι την πρώτη αντίληψη, ενδέχεται να επιδεικνύουν στους δράστες αδικημάτων μεγαλύτερη αυστηρότητα από άλλους συναδέλφους τους. Με τελικό αποτέλεσμα, να εκδίδονται διαφορετικές δικαστικές αποφάσεις για παρόμοια πραγματικά περιστατικά και, συνακόλουθα, να παραβιάζονται βασικές δικαιοκρατικές αρχές, όπως η αρχή της ισότητας, αλλά και η ασφάλεια του δικαίου, η δυνατότητα δηλ.

επιδείξουν αυστηρότητα, προασπιζόμενοι την ανάγκη να περιορισθεί το έγκλημα, ή, αντιθέτως, θα φανούν «επιεικείς» απέναντι στα όποια προβλήματα του εγκληματία. Ισως μάλιστα στη στάση αυτή (αυστηρή ή επιεική) των δικαστών απέναντι στο έγκλημα και στον εγκληματία να παίζουν ρόλο και παράγοντες που αφορούν τον ίδιο τον χαρακτήρα και την προσωπικότητα του κάθε δικαστή (η σχολή του *Theodor W. Adorno* κάνει εδώ λόγο για περιπτώσεις ανθρώπων με «αυταρχική προσωπικότητα» - authoritarian personality), ενώ ανάλογες συσχετίσεις εντοπίζονται και στις πολιτικές προτιμήσεις ατόμων που προτάσσουν, ως πολιτικό τους «πιστεύω» το δόγμα για «νόμο και τάξη». Επιπλέον, στην τελική απόφαση των δικαστών είναι γνωστό ότι επιδρούν και «εξωνομικοί» παράγοντες, όπως η φυλετική ή εθνική καταγωγή του δράστη και του θύματος, το παρουσιαστικό τους, η κοινωνικο-οικονομική τους κατάσταση, κ.λπ.-πρβλ. *A. Kapardis, Psychology and Law, Cambridge: Cambridge University Press, 2014⁴, 185-199* και *A. Kapardis/ D.P. Farrington (eds.), The Psychology of Crime, Policing and the Courts, σελ. 201-230 (A. Kapardis: Extra-legal factors that impact on sentencing decisions), Routledge: London & New York, 2016.*

Ανεξαρτήτως των ανωτέρω, για τους επιμέρους σκοπούς της ποινής βλ. και *Nigel Walker, Why punish? Theories of punishment reassessed, Oxford / New York: Oxford University Press, 1991* και από πλευράς ελληνικής βιβλιογραφίας: *Βιργινίας Μ. Γκιούλη, Φιλοσοφία της Ποινής, Αθήνα/ Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 2003, ιδίως σελ. 29 επ.*

Γενικότερα, όπως ορθά επισημαίνουν οι *Nigel Walker / Nicola Padfield* στο έργο τους *Sentencing, Theory, Law and Practice, London / Dublin / Edinburgh: Butterworths, 1996, 122*, ο εφαρμοστής του δικαίου κατά την επιμέτρηση της ποινής πρέπει να είναι εκλεκτικός ως προς τους σκοπούς της ποινής και να επιλέγει με ορθολογισμό εκείνον ο οποίος κάθε φορά παρουσιάζει τις μεγαλύτερες πιθανότητες επιτυχίας έναντι των άλλων σκοπών.

να γνωρίζει κανείς με σχετική ακρίβεια και εκ των προτέρων τα πιθανά επακόλουθα των όποιων αξιόποινων πράξεων αυτός σχεδιάζει να τελέσει.

Προς αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων χρήσιμο θα ήταν, από άποψη αντεγκληματικής πολιτικής, να καθιερωθεί και στην Ελλάδα ευθέως από τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας η *επιμέτρηση της ποινής ως ξεχωριστό στάδιο της ποινικής διαδικασίας*, προβλεπόμενο μετά την απόφαση περί ενοχής του δράστη, έτσι ώστε από τα πρακτικά αυτού του μέρους της δίκης να προκύπτει και μία πρώτη εξήγηση για την απόφαση του δικαστηρίου ως προς το είδος και το ύψος της επιβαλλόμενης ποινής.

Δυσαρμονίες και ασάφειες στο θεσμικό πλαίσιο της επιμέτρησης ποινών

Ζήτημα όμως υπάρχει και ως προς το *θεσμικό πλαίσιο της ελληνικής νομοθεσίας* στο οποίο στηρίζεται η διαδικασία επιμέτρησης της ποινής.

Εν πρώτοις, ο Έλληνας νομοθέτης θέτει μεν κάποια *πλαίσια ποινών*, μέσα στα οποία να μπορεί να κινείται ο δικαστής. Όμως τα πλαίσια αυτά έχουν μεγάλο εύρος (π.χ. για συνήθη κλοπή κατ' ά. 372§1 ΠΚ: ποινή στερητική της ελευθερίας από 3 μήνες έως 5 έτη, για κλοπή αντικειμένου ιδιαίτερα μεγάλης αξίας: 2-5 έτη, και για διακεκριμένη κλοπή [επιβαρυντική περίσταση] κατ' ά. 374 ΠΚ (π.χ. βαλίτσας από τρένο): 5-10 έτη. Εφόσον, δε, εφαρμοσθούν οι διατάξεις περί υποτροπής κατ' ά. 88 επ. ΠΚ, τότε το ύψος της ποινής μπορεί να φθάσει έως το ανώτατο όριο του είδους της επιβαλλόμενης ποινής, ή αντίστροφα, επί ελαφρυντικών περιστάσεων για ποινές φυλάκισης, κατ' ά. 83 ΠΚ, έως το

ελάχιστο όριο του είδους της ποινής. Επομένως τα ανώτατα και κατώτατα πλαίσια ποινής που προβλέπει ο ελληνικός νόμος για κάθε επί μέρους αξιόποινη πράξη εμφανίζουν τόση ευρύτητα, ώστε να μη παρέχουν στον εφαρμοστή του δικαίου ουσιαστική βοήθεια για εξειδίκευση της επιβλητέας εκάστοτε ποινής.

Εξάλλου, και τα ίδια τα κριτήρια επιμέτρησης που προβλέπει η ειδική διάταξη του ά. 79 ΠΚ³, δηλ. η βαρύτητα της πράξης και η προσωπικότητα του δράστη, δεν βοηθούν ιδιαίτερα τον εφαρμοστή του δικαίου στη λήψη αποφάσεων, καθώς αυτά παρατίθενται χωρίς καμία μεταξύ τους ιεράρχηση ή μέθοδο/ τεχνική άρσης των μεταξύ τους αντινομιών, όπως π.χ. όταν ένα

³ Υπενθυμίζεται ότι το άρθρο 79 του ελληνικού Ποινικού Κώδικα με τίτλο «Δικαστική επιμέτρηση της ποινής» έχει ως εξής:

1. Κατά την επιμέτρηση της ποινής στα όρια που διαγράφει ο νόμος το δικαστήριο λαμβάνει υπόψη: α) τη βαρύτητα του εγκλήματος που έχει τελεστεί και β) την προσωπικότητα του εγκληματία.
2. Για την εκτίμηση της βαρύτητας του εγκλήματος το δικαστήριο αποβλέπει: α) στη βλάβη που προξένησε το έγκλημα ή τον κίνδυνο που προκάλεσε· β) στη φύση, στο είδος και το αντικείμενο του εγκλήματος, καθώς επίσης σε όλες τις περιστάσεις χρόνου, τόπου, μέσων και τρόπου που συνόδευσαν την προπαρασκευή ή την εκτέλεσή του· γ) στην ένταση του δόλου ή στο βαθμό της αμέλειας του υπαιτίου.
3. Κατά την εκτίμηση της προσωπικότητας του εγκληματία το δικαστήριο σταθμίζει ιδίως το βαθμό της εγκληματικής διάθεσης που εκδήλωσε ο υπαίτιος κατά την πράξη. Για να τον διαγνώσει με ακρίβεια εξετάζει: α) τα αίτια που τον ώθησαν στην εκτέλεση του εγκλήματος, την αφορμή που του δόθηκε και το σκοπό που επιδίωξε· β) το χαρακτήρα του και το βαθμό της ανάπτυξής του· γ) τις ατομικές και κοινωνικές περιστάσεις και την προηγούμενη ζωή του· δ) τη διαγωγή του κατά τη διάρκεια της πράξης και μετά την πράξη ιδίως τη μετάνοια που επέδειξε και την προθυμία του να επανορθώσει τις συνέπειες της πράξης του.
4. Στην απόφαση αναφέρονται ρητά οι λόγοι που δικαιολογούν την κρίση του δικαστηρίου για την ποινή που επέβαλε.

σοβαρό έγκλημα (βαρύτητα πράξης) τελείται από ένα εκ περιστάσεως δράστη (προσωπικότητα εγκληματία). Το ίδιο γίνεται πάντως με παραλλαγές και σε άλλες νομοθεσίες, όπως η ιταλική: ά. 132 και 133 ΠΚ και η γαλλική: ά. 132-24 ΠΚ, όπου όμως αντί για βαρύτητα γίνεται λόγος για «περιστάσεις του εγκλήματος»⁴. Από την άλλη πλευρά, υπάρχει ασάφεια ως προς το ακριβές περιεχόμενο αυτών των δύο κριτηρίων (βαρύτητας της πράξης και προσωπικότητας του δράστη). Και τούτο διότι ναι μεν στο άρθρο 79 ΠΚ παρατίθενται ορισμένα υπο-κριτήρια για την εξειδίκευση των δύο βασικών κριτηρίων, π.χ. βλάβη που προξενήθηκε, βαθμός δόλου ή αμέλειας, αίτια εγκλήματος, διαγωγή του δράστη μετά την πράξη, κ.λπ. Όμως, αυτά τα υπο-κριτήρια θεωρούνται από τον έλληνα νομοθέτη ότι πρέπει να υπάγονται σε ένα μόνο από τα δύο βασικά κριτήρια, δηλ. βαρύτητα και προσωπικότητα, ενώ από τη φύση τους είναι πρόδηλο ότι πολλά από αυτά μπορούν τελικά να τύχουν εφαρμογής και για τα δύο κριτήρια. Έτσι, ενώ τα αίτια που ώθησαν τον δράστη στο έγκλημα, η αφορμή που του δόθηκε και ο σκοπός που επιδίωξε παρατίθενται από το ά. 79 ΠΚ ως υπο-κριτήρια μόνο για την εκτίμηση της προσωπικότητας του δράστη

⁴ Σημειωτέον ότι ο γαλλικός Ποινικός Κώδικας κάνει πλέον λόγο όχι για εξατομίκευση αλλά για προσωποποίηση (personnalisation) της ποινής. Για την έννοια και τη λειτουργία της αρχής αυτής βλ. π.χ. *Cécile Barberger*, Personnalisation et /ou égalité dans la privation de liberté, εις: *Revue de science criminelle*, 1984, 19-46, *Th. Papathéodorou*, La personnalisation des peines dans le nouveau code pénal français, *Revue de science criminelle*, 1997, 15-28, καθώς και *Isabelle Dréan-Rivette*, La personnalisation de la peine dans le code pénal, Paris: L' Harmattan, 2005, ιδίως σελ.19 επ., όπου διευκρινίζεται ότι μέσω της «προσωποποίησης» επιχειρείται η προσαρμογή της ποινής στην ιδιαιτερότητα που παρουσιάζει ο εκάστοτε υπό κρίση δράστης.

και της λεγόμενης εγκληματικής του διάθεσης⁵, όμως από την εννοιολογική σημασία τους είναι ασφαλώς ενδείκτες που προσδιορίζουν και το στοιχείο της βαρύτητας ενός εκ δόλου εγκλήματος⁶.

Δυνατότητες βελτίωσης του θεσμικού πλαισίου

Προς αντιμετώπιση αυτών των θεσμικών προβλημάτων, ενδιαφέρον έχει να ληφθούν υπ' όψη οι αντίστοιχες διατάξεις σε ορισμένες νομοθεσίες της κεντρικής Ευρώπης, όπως η γερμανική (§46 ΠΚ), η αυστριακή (§32) και η ελβετική (ά. 63). Αυτές αποφεύγουν την αόριστη διατύπωση για ταυτόχρονη λήψη υπ' όψη της βαρύτητας και της προσωπικότητας και προβλέπουν μια διαβάθμιση και ιεράρχηση της όλης διαδικασίας: Ο δικαστής θέτει αρχικά ως θεμέλιο επιμέτρησης της ποινής την ενοχή του δράστη (*Schuld, Verschulden*)⁷, δηλ. κάθε τι το οποίο, αναγόμενο στο πρόσωπο του δράστη, δικαιολογεί την ιδιαίτερη

⁵ Δηλ. της ροπής ενός ατόμου να ενδίδει ευκολότερα από τον μέσο άνθρωπο στα εγκληματικά του κίνητρα και να καθίσταται έτσι πιθανή η εκ μέρους του τέλεση εγκληματικών πράξεων -πρβλ. *Αλ. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου*, *Εγκληματική διάθεση και επιμέτρησης της ποινής*, ΝοΒ 23: 1975, 9-14: 9, καθώς και *της ιδίας*, εισήγηση με θέμα «Η επιμέτρηση της ποινής από την εγκληματολογική άποψη», εις : *Πρακτικά Α' Συνεδρίου Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου*, Αθήνα: Αφοί Π. Σάκκουλα, 1987, 81-93: 84.

⁶ Βλ. *Νικ. Ανδρουλάκη*, εις: *Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα (εφεξής: ΣυστΕρΠοινΚ)*, Αθήνα: Δίκαιο & Οικονομία, 2005, ά.79, αρ. 43, σελ. 1046.

⁷ Πρβλ. για την έννοια αυτή της ενοχής *Νικ. Ανδρουλάκης*, *Ποινικό Δίκαιο. Γεν. Μέρος (Θεωρία για το Εγκλημα)*, Αθήνα: Δίκαιο & Οικονομία, 2000, σελ. 453 επ. Με ανάλογο πνεύμα: *Λεων. Κοτσαλής*, *Ποινικό Δίκαιο. Γεν. Μέρος*, Αθήνα/ Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 2005, σελ. 423 επ. και σημ. 100' βλ. επίσης *Günter Stratenwerth*, *Tatschuld und Strafzumessung*, Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1972, ιδίως σελ. 5 επ.

αποδοκιμασία της έννομης τάξης για την αξιόποινη πράξη του⁸. Εν συνεχεία, σε μία δεύτερη φάση, ο δικαστής, έχοντας πλέον ως θεμέλιο την ενοχή, λαμβάνει συμπληρωματικά υπόψη του, είτε υπέρ είτε και κατά του δράστη, διαφόρους επιμέρους ενδείκτες, όπως τα ωθήσαντα αίτια, τον πρότερο βίο του δράστη, τη διαγωγή του μετά την τέλεση της πράξης κ.λπ. Μάλιστα, ο αυστριακός ποινικός κώδικας αποδύεται σε μια εύστοχη καταγραφή της συγκεκριμένης επίδρασης που μπορούν να έχουν οι κυριότεροι από αυτούς τους ενδείκτες στην επιμέτρηση της ποινής. Αναφέρει έτσι χαρακτηριστικά (§ 32.3 ΠΚ), ότι η ποινή είναι τόσο αυστηρότερη: όσο μεγαλύτερη είναι η βλάβη ή η διακινδύνευση για την οποία ο δράστης ευθύνεται, όσο περισσότερες είναι οι υποχρεώσεις τις οποίες αυτός παραβίασε, όσο ωριμότερα αποφάσισε την πράξη του, όσο επιμελέστερα την προετοίμασε, όσο σκαιότερα την εξετέλεσε κ.λπ.⁹ (πάντως οι εξειδικεύσεις του είδους αυτού ενδέχεται να προσκρούουν ενίοτε στην απαγόρευση της διπλής αξιολόγησης). Σημαντικό είναι ακόμη να τονισθεί ότι στην αυστριακή νομοθεσία λαμβάνονται υπόψη και οι επιπτώσεις που μπορεί να έχει η

⁸ Το μέγεθος της ενοχής του κρίνεται άρα από το μέγεθος της υπαιτιότητας, της ικανότητας προς καταλογισμό και του άλλως δύνασθαι πράττειν -βλ. Ν. Ανδρουλάκη, ΣυστΕρΠοινΚ, ά. 79, αρ. 41, σελ. 1045. Ομοίως, κατά την Άννα Ψαρούδα-Μπενάκη (Εισήγηση στα Πρακτικά του Α΄ Συνεδρίου της Ελλην. Εταιρείας Ποιν. Δικαίου, Αθήνα: Αφοί Π. Σάκκουλα, 1987, 49-59: 58), η έννοια της ενοχής «νοείται στην επιμέτρηση κατά τρόπο πολύ ευρύτερο από την έννοια του καταλογισμού ως στοιχείου του εγκλήματος: περιλαμβάνει όλα εκείνα τα στοιχεία για τα οποία μπορεί να αποδοκιμασθεί ο δράστης σε σχέση με την πράξη του, είτε αυτά ανάγονται στον τρόπο τέλεσης της πράξης, είτε στην προσωπικότητά του, όπως εκδηλώνεται μέσα από την πράξη του (αίτια, διαγωγή προ και μετά, χαρακτήρας κ.λπ.)».

⁹ Παρόμοια λογική εμφανίζει και ο Ποινικός Κώδικας της Φινλανδίας, στο έκτο κεφάλαιό του περί Επιμέτρησης της Ποινής: <https://www.hsph.harvard.edu/population/trafficking/finland.penal.pdf>

επιβαλλόμενη ποινή στη μελλοντική ζωή του δράστη μέσα στην κοινωνία (§32.2 ΠΚ).¹⁰

Οι νεότερες τάσεις για ταρίφες ποινών

Κάπως διαφορετική είναι η προσέγγιση που γίνεται στην επιβολή και επιμέτρηση της ποινής από τις αγγλοσαξωνικές νομοθεσίες, όπου, υπό το κράτος θεωριών περί δικαίας ανταμοιβής ή, μάλλον, δικαίας ανταπόδοσης (just deserts)¹¹, και εν μέρει του δικαικού προτύπου, αποδίδεται πρωτεύουσα σημασία στη βαρύτητα της πράξης¹² και, συνακόλουθα, στην

¹⁰ Η σημασία αυτού του παράγοντα των επιπτώσεων της επιβαλλόμενης ποινής στη μελλοντική ζωή του δράστη είχε επισημανθεί με έμφαση και κατά το Α΄ Συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου -βλ. *N.E. Κουράκη*, Επιμέτρηση της ποινής και στιγματισμός του εγκληματία, εις: *Πρακτικά του εν λόγω Συνεδρίου*, Αθήνα: Αφοί Π. Σάκκουλα, 1987, 227 επ. Να σημειωθεί ότι και στη γερμανική έννομη τάξη, οι επιπτώσεις αυτές λαμβάνονται υπόψη σταθερά από τη νομολογία, π.χ. το κατά πόσον η απαγόρευση άσκησης επαγγέλματος (πρβλ. ά. 67 ελλΠΚ) μπορεί να οδηγήσει τον καταδικαζόμενο στην παύση της εργασιακής του δραστηριότητας και άρα στην αναγκαστική του ανεργία -πρβλ. *G. Schäfer/ G.M. Sander/ G. van Gemmeren*, *Praxis der Strafzumessung*, München: C. H. Beck, 2001³, αρ. 430, σελ. 176 επ.

¹¹ Για τις νεότερες αυτές τάσεις βλ. από την ελληνική βιβλιογραφία *N. Κουράκη*, Ποινική Καταστολή, Αθήνα/ Κομοτηνή: Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε., 2009⁵, ιδίως αρ. 7 επ., σελ. 8 επ., (όπου και περαιτέρω βιβλιογρ. παραπομπές) και *Μαρ. Αναγνωστάκη*, Η διαδικασία επιβολής ποινής ως στάδιο της αντεγκληματικής πολιτικής εις: *N.E. Κουράκη* (επιμ.), *Αντεγκληματική Πολιτική*, Αθήνα/ Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 1994, 73-95: 81 επ. Επίσης, για μια σύντομη αλλά ουσιαστική αξιολόγηση του δόγματος “just deserts” βλ. *A. Ashworth*, *Sentencing and Criminal Justice*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010⁵, 88-91.

¹² Για τον προσδιορισμό της έννοιας «βαρύτητα» (seriousness) λαμβάνονται συνήθως υπόψη η ενοχή ή ο καταλογισμός (culpability) και το «άδικο» (wrongdoing). Ωστόσο, είναι προφανές ότι οι έννοιες αυτές εμπεριέχουν ένα μεγάλο βαθμό αοριστίας, που δυσχεραίνει το έργο του

αντιστοιχία που πρέπει να υπάρχει μεταξύ τελεσθέντος εγκλήματος και επιβαλλόμενης ποινής, χωρίς πάντως η έννοια της αναλογικότητας (proportionality) να περιορίζεται στην Ελλάδα μόνο σε αυτό το νοηματικό πλαίσιο, όπως θα εξηγηθεί κατωτέρω. Υπό το πνεύμα αυτής της αντίληψης για δίκαιη ανταπόδοση, σε πίνακες που διαμορφώθηκαν από τοπικές κυβερνήσεις σε Πολιτείες των ΗΠΑ, όπως η Μινεσότα, καταγράφονται συγκεκριμένες «ταρίφες ποινών» και «κατώφλια» ποινών εγκλεισμού (Grid Sentencing), με βάση κυρίως τη βαρύτητα του κάθε εγκλήματος και το ποινικό μητρώο του δράστη. Άλλα στοιχεία δεν προβλέπονται σ' αυτούς τους πίνακες, ώστε να μην αλλοιώνεται η κρίση του δικαστή από το εάν ο δράστης είναι λευκός ή μαύρος, πλούσιος ή φτωχός κ.λπ.¹³ Ειδικότερα, στον πίνακα ενδεικτικών ποινών της Μινεσότα

εφαρμοστή του δικαίου - πρβλ. *D.J. Galligan, Guidelines and Just Deserts: A Critique of Recent Trends in Sentencing Reform*, εις: *Criminal Law Review*, 1981, 297-311:303 και *Jesper Ryberg, The Ethics of Proportionate Punishment. A Critical Investigation*, Dordrecht etc: Kluwer, 2004, ιδίως 93 επ.. Σημαντική υπήρξε στο θέμα αυτό η προσπάθεια της Καθηγήτριας *Mireille Delmas-Marty* στο πλαίσιο του *Corpus Juris Ποινικών Διατάξεων* της ΕΕ, να «τεχνικοποιήσει» την έννοια της «βαρύτητας» με αντίστοιχη ανάλυση τριών εννοιών: «προσβαλλόμενο έννομο αγαθό» (διακρίνονται τρία είδη κλιμάκωσης στην προστασία τέτοιων αγαθών), «μέγεθος βλάβης» και «υπαιτιότητα» -βλ. την εργασία της *Harmonisation des sanctions et valeurs communes: La recherche d' indicateurs de gravité et d' efficacité*, εις: *M. Delmas- Marty/ G. Guidicelli-Delage/ El. Lambert-Abdelgawad, L' harmonisation des sanctions pénales en Europe*, Paris: Société de Législation Comparée, 2003, 583-590: 586 επ.

¹³ Βλ. π.χ *J.P. Brodeur, Réforme pénale et Sentences. Experiences Nord-Americaines*, εις: *Déviance et Société*, 9: 1985, 165-200, 181 επ. και *Barbara Hudson, Understanding Justice*, Buckingham/ Philadelphia: Open Univ. Press, 2003, 43 επ. Για την αποδοτικότητα του επιμετρητικού συστήματος της Μινεσότα βλ. και *S. J. D' Alessio/ L. Stolzenberg, The impact of sentencing guidelines on jail incarceration in Minnesota*, *Criminology* 33:2/1995, 283-302.

υπάρχουν δύο άξονες, από τους οποίους ο οριζόντιος περιλαμβάνει τις προγενέστερες καταδίκες και ο κάθετος το είδος και τον βαθμό βαρύτητας της αξιόποινης πράξης. Εκεί όπου τέμνονται οι άξονες δημιουργούνται αντίστοιχες κυψελίδες, με ενδεικτικές ποινές φυλάκισης σε μήνες για τις συνήθεις περιπτώσεις του συγκεκριμένου τύπου εγκλήματος. Στον πίνακα αυτόν γίνεται μάλιστα διάκριση, με εντονότερη γραμμή, ως προς το ποιες ποινές οδηγούν σε εγκλεισμό και ποιες σε αναστολή ή άλλο εξωιδρυματικό μέτρο. Επάνω και κάτω από την ενδεικτική ποινή σημειώνονται τα περιθώρια ποινής μέσα στα οποία μπορεί να κινηθεί η δικαστική απόφαση, ανάλογα με τις εκάστοτε επιβαρυντικές ή ελαφρυντικές περιστάσεις της κάθε υπόθεσης (π.χ. στη διακεκριμένη ληστεία με τρεις προγενέστερες καταδίκες του δράστη, η προβλεπόμενη ενδεικτική ποινή είναι 49 μήνες και τα περιθώρια δικαστικής απόφασης 45 και 53 μήνες) ¹⁴.

Η σημασία της χάραξης κατευθυντηρίων γραμμών

Ακόμη, όμως, και όταν δεν υπάρχουν στις αγγλοσαξωνικές νομοθεσίες τέτοιες μορφές «ταριφοποίησης» ποινών, ή περιπτώσεις αδικημάτων όπου ο δικαστής δεν έχει διακριτική

¹⁴ Προς την ίδια κατεύθυνση κινείται και η νομοθεσία περί επιμέτρησης ποινής της βορειοαμερικανικής Πολιτείας Michigan (Michigan Felony Sentencing Guidelines, 1988). Περί αυτής βλ. ιδίως *Roland Uphoff*, *Die Deutsche Strafzumessung unter dem Blickwinkel amerikanischer Strafzumessungsrichtlinien*, Aachen: Shaker Verlag, 1998, ιδίως σελ. 155 επ., 297 επ. Ενδιαφέρον εμφανίζει επίσης και το σύστημα υποθετικών ποινών (presumptive sentences) της Καλιφόρνιας - βλ. σχτ. *Malcolm Davies*, *Determinate Sentencing Reform in California and its impact on the penal system*, εις: *The British Journal of Criminology*, 25: 1985, 1-30, ιδίως 22 επ.

εξουσία (mandatory sentences¹⁵), σημειώνεται πάντως μία έντονη τάση, ήδη από ετών, για έκδοση κατευθυντήριων γραμμών προς θέσπιση «συνήθων ποινών», οι οποίες να αποτελούν τη βάση για επιβολή και επιμέτρηση ποινών σε ομοειδείς ή παρεμφερείς περιπτώσεις αξιοποιίνων πράξεων. Ετσι, η βρετανική Ένωση Δικαστών (Magistrates' Association) επεξεργάσθηκε από το 1966 διαφόρους πίνακες συνήθων ποινών ("the going rates" ή "the tariffs"), ενώ και το βρετανικό Εφετείο (Court of Appeal) σε διάφορες αποφάσεις του από το 1975 –πέρα από την αξιολόγηση υποθέσεων που είχε να κρίνει κάθε φορά– προέβη σε γενικότερες εκτιμήσεις για το είδος και το ύψος ποινών σε ομοειδείς περιπτώσεις αξιοποιίνων πράξεων (π.χ ναρκωτικών), παρέχοντας έτσι στα κατώτερα δικαστήρια μία «πυξίδα» για την εκδίκαση συναφών υποθέσεων.¹⁶ Επίσης, προσπάθειες για διατύπωση «Οδηγιών» κατά την επιβολή και επιμέτρηση της ποινής έχουν αναληφθεί π.χ. από το βρετανικό Sentencing Council και από την αμερικανική United States Sentencing Commission.¹⁷ Ακόμη, το Ανώτατο Δικαστήριο της Σκωτίας χρησιμοποιεί από το τέλος του 1997, σε συνεργασία με

¹⁵ Για τις ποινές αυτές βλ. π.χ. https://en.wikipedia.org/wiki/Mandatory_sentencing και *S. Terblanche/ J. Mackenzie*, Mandatory sentences in South Africa: Lessons for Australia?, εις: *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 41 (3): 2008, 402-420. Σημειώνεται ότι στην Αγγλία οι ποινές αυτές είναι επίσης γνωστές ως fixed sentences".

¹⁶ Βλ. ιδίως *Andrew Ashworth*, Sentencing, εις: *Mike Maguire/ Rod Morgan/ Rob. Reiner*, *The Oxford Handbook of Criminology*, Oxford: Clarendon Press, 1994, 819-860: 835 επ. και *του ιδίου*, *Sentencing and Criminal Justice*, London, 1992, 25 επ., 50 επ..

¹⁷ Βλ. αντιστοίχως https://en.wikipedia.org/wiki/Sentencing_Council και *Anth.N. Doob*, *The U.S. Sentencing Commission Guidelines: If you don't know where you are going, you might not get there*, εις: *Chr. Clarkson/ Rod Morgan*, *The politics of Sentencing Reform*, Oxford: Clarendon Press, 1935, 199-250.

το Πανεπιστήμιο Strathclyde της Γλασκώβης, ένα μηχανογραφημένο σύστημα πληροφοριών χάρη στο οποίο ο δικαστής, εισάγοντας στον ηλεκτρονικό υπολογιστή κάποια βασικά στοιχεία της υπόθεσής του, μαθαίνει τις ποινές που έχουν επιβληθεί από το Ποινικό Εφετείο τα τελευταία χρόνια σε παρόμοιες υποθέσεις, ώστε να αποφεύγονται αδικαιολόγητες διαφοροποιήσεις στην επιβολή ποινών¹⁸.

Οι εξελίξεις από τη σκοπιά του Συμβουλίου της Ευρώπης

Τέλος, αξιοσημείωτη είναι και η προσπάθεια του Συμβουλίου της Ευρώπης να διερευνήσει το θέμα της επιμέτρησης των ποινών και να δώσει κάποιες κατευθυντήριες οδηγίες προς τα κράτη-μέλη του. Ειδικότερα, το θέμα συζητήθηκε κατά την 8^η Εγκληματολογική Συνάντηση (Colloquium) το 1987¹⁹, ενώ το 1992, με βάση τα πορίσματα αυτής της Συνάντησης, εκδόθηκε η *Σύσταση R (92) 17 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης*. Η Σύσταση αυτή έχει ως θέμα τη «σταθερότητα κατά τον προσδιορισμό των ποινών»²⁰. Ηδη εξ

¹⁸ N. Hutton, *Sentencing in Scotland*, εις P. Duff/ N. Hutton, *Criminal Justice in Scotland*, Aldershot: Ashgate, 1999, 166-181, κατά παραπομπή των Α. Καπαρδή/ Χ. Σολομωνίδη/ Ηλ. Στεφάνου, *Η επιβολή ποινών στην Κύπρο. Ποινολογικές πτυχές, αρχές και νομολογία*, Αθήνα/Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 2003 (σειρά «Ποινικά», αρ. 64), σελ. 11.

¹⁹ Τα Πρακτικά των εργασιών της Συνάντησης εκδόθηκαν το 1989 με τίτλο «Ανισότητες κατά τον προσδιορισμό ποινών. Αίτια και Λύσεις» (Disparities in Sentencing. Causes and Solutions -βλ. και τη γαλλόφωνη μορφή αυτού του έργου, με τίτλο: *Conseil de l' Europe, Affaires Juridiques, Etudes relatives à la recherche criminologique*, vol : XXVI, Disparités dans le prononcé des peines: Causes et solutions, Strasbourg 1989.

²⁰ *Council of Europe, Consistency in sentencing. Recommendation No R (92) 17*, Strasbourg: Council of Europe Press, 1993.

αρχής, η Σύσταση επιμένει στην ανάγκη να είναι ο προσδιορισμός και η αιτιολόγηση των ποινών σε συμφωνία «με τη σύγχρονη και ανθρωπιστική αντεγκληματική πολιτική, ιδιαίτερα σε σχέση με τον περιορισμό της χρήσης της φυλάκισης, την επέκταση της χρήσης κυρώσεων και μέτρων που εκτίονται στην κοινότητα (π.χ. κοινωφελής εργασία), την επιδίωξη της πολιτικής για απεγκληματοποίηση, τη χρήση μέτρων παράκαμψης της δικαιοσύνης όπως είναι η συνδιαλλαγή, και την εξασφάλιση της αποζημίωσης του θύματος». Υπογραμμίζει ακόμη τη σημασία να λαμβάνεται υπόψη κατά τον προσδιορισμό της ποινής η πιθανή επίδρασή της στον συγκεκριμένο δράστη, ώστε να αποφεύγονται η ασυνήθιστη σκληρότητα και η παρεμπόδιση της κοινωνικής του επανένταξης.

Θεωρεί επιπλέον η Σύσταση ότι μπορεί να εξετασθεί από τα κράτη-μέλη, εφόσον τούτο συνάδει με το Σύνταγμα και τις παραδόσεις του δικαιοσύνης τους συστήματος, η υιοθέτηση τεχνικών για την ενίσχυση της σταθερότητας στον προσδιορισμό των ποινών. Ως τέτοιες τεχνικές αναφέρει η Σύσταση:

- αφενός τις λεγόμενες *αφετηρίες* (starting points), οι οποίες προσδιορίζουν μία βασική ποινή για ένα έγκλημα και παρέχουν στον δικαστή τη δυνατότητα να παραλλάσσει αυτή τη βασική ποινή προς τα επάνω ή προς τα κάτω, ανάλογα και πάλι με τις εκάστοτε ιδιαίτερες περιστάσεις, και
- αφετέρου τους *προσανατολισμούς επιμέτρησης των ποινών* (sentencing orientations) με τους οποίους καθορίζονται κλίμακες ποινών για παραλλαγές ενός εγκλήματος ανάλογα με τις εκάστοτε ιδιαίτερες περιστάσεις, ελαφρυντικές ή επιβαρυντικές.

Η εισαγωγή τέτοιων τεχνικών με νομοθετική ρύθμιση, υπουργική εγκύκλιο, κατευθυντήρια νομολογία ανωτέρων δικαστηρίων κ.λπ., κρίνεται από τη Σύσταση ως ένα «σημαντικό βήμα προς τη σταθερότητα του προσδιορισμού των ποινών», ενώ και διακεκριμένοι επιστήμονες, όπως ο βρετανός Andrew Ashworth, θεωρούν ότι οι ανωτέρω προτάσεις «αξίζει να ληφθούν σοβαρά υπόψη»²¹.

Η κλιμάκωση των ποινών θα πρέπει κατά τη Σύσταση να περιλαμβάνει όχι μόνον όσες ποινές εκτίονται με εγκλεισμό, οπότε η διάρκειά τους δεν πρέπει να είναι μεγαλύτερη «από όσο ταιριάζει στο έγκλημα για το οποίο καταδικάστηκε το πρόσωπο», αλλά και όσες ποινές εκτίονται εκτός φυλακής (εξωιδρυματικές). Για τις τελευταίες, η κλιμάκωση θα στηρίζεται στο είδος της ποινής (π.χ. αναστελλόμενη ποινή, χρηματική ποινή), καθώς και στους διαφόρους βαθμούς αυστηρότητάς τους, π.χ. με βάση τη διάρκειά τους.

Περαιτέρω, τονίζεται η ανάγκη πλήρους αιτιολόγησης των δικαστικών αποφάσεων όταν επιβάλλεται ποινή εγκλεισμού ή και όταν η επιβαλλόμενη ποινή βρίσκεται έξω από την προσδιοριζόμενη κλίμακα ποινών. Τέλος, επισημαίνεται η ανάγκη για διαμόρφωση αρχείων με πληροφορίες περί επιμέτρησης ποινών που θα χρησιμοποιούνται από τους δικαστές και το κοινό, για διοργάνωση σεμιναρίων αντίστοιχου περιεχομένου για δικαστικούς λειτουργούς, καθώς και για διεξαγωγή ερευνών ως προς τον τρόπο λήψης ποινικών αποφάσεων για συνήθη αδικήματα και ως προς τους πιθανούς εξω-νομικούς παράγοντες που μπορούν να ασκήσουν αρνητική επίδραση σε τέτοιες αποφάσεις (π.χ. ρόλος των Μ.Μ.Ε. και τοπικών συνθηκών).

²¹ Andrew Ashworth, *Four Techniques for Reducing Sentence Disparity*, εις: Andrew von Hirsch /Andrew Ashworth (eds.), *Principled Sentencing. Readings on Theory and Policy*, Oxford: Hart Publishing, 2000, 227-239.

Μία έρευνα στην Ελλάδα με επίκεντρο τον εντοπισμό των «συνήθων ποινών»

Με την προαναφερθείσα Σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης τέθηκαν, πιστεύω, οι κυριότερες κατευθυντήριες γραμμές για τη διαμόρφωση και την ορθή πρακτική εφαρμογή ενός Ορθολογικού Δικαίου Επιμέτρησης της Ποινής. Ιδίως η προτροπή προς τα κράτη-μέλη να επεξεργασθούν πίνακες με καταγραφή των ιδρυματικών και εξωϊδρυματικών ποινών των συνήθων στη δικαστηριακή πρακτική αδικημάτων, ώστε να περιορισθούν έτσι κατά το δυνατόν οι ανισότητες και ανομοιομορφίες στην επιβολή ποινών, αποτελεί ένα ενδιαφέρον στοιχείο για την ανανέωση της όλης συζήτησης και του πεδίου έρευνας σε αυτή τη θεματική.

Μάλιστα, στο πλαίσιο αυτής της προτροπής, διενεργήθηκε στην Ελλάδα δειγματοληπτική έρευνα σε δικογραφίες υποθέσεων του Γ' Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Αθηνών για το δικαστικό έτος 2006 σε σχέση με αδικήματα που διαπράττονται συχνά και αποτελούν τον κυριότερο όγκο ύλης των δικαστηρίων, όπως κλοπή, απάτη, σωματική βλάβη, εξύβριση και δυσφήμιση, ψευδορκία, υφαρπαγή ψευδούς βεβαίωσης, πλαστογραφία, ψευδής καταμήνυση, υπεξαίρεση, έτσι ώστε να καταγραφούν οι συνήθως επιβαλλόμενες γι' αυτά ποινές. Τα πρώτα πορίσματα της έρευνας ανακοινώθηκαν σε συνέδριο τον Ιούλιο 2012, ενώ η δημοσίευσή τους στον επιστημονικό Τύπο έγινε το 2015, σε μελέτη που υπογράφεται από τους συντελεστές της έρευνας, δηλ. τον γράφοντα, τον τότε Λέκτορα Νομικής Πανεπιστημίου Αθηνών και Αντεισαγγελέα Εφετών *Ευστράτιο Παπαθανασόπουλο*, τη Δικηγόρο *Φωτεινή Κόκκορη* (LLM) και τον

Κοινωνιολόγο-Εγκληματολόγο *Ευάγγελο Χαϊνά*²². Συνολικά ερευνήθηκαν 448 περιπτώσεις αδικημάτων και επιχειρήθηκε η συναγωγή ως προς αυτά των «συνήθων ποινών». Για λόγους, πάντως, συγκρισιμότητας των ερευνητικών πορισμάτων, η έρευνα εστίασε μόνο στις απλές μορφές με τις οποίες μπορούν να εμφανίζονται τα ενλόγω αδικήματα, ιδίως δηλ. όταν πληρούνται στο πρόσωπο του καταδικαζόμενου οι προϋποθέσεις για χορήγηση αναστολής (επομένως, ο δράστης να έχει λευκό ποινικό μητρώο), όχι όμως και όταν συντρέχουν ελαφρυντικές περιστάσεις ή κατ' εξακολούθηση τέλεση αδικημάτων. Επιπλέον, έγινε προσπάθεια να ληφθούν υπ' όψη μόνον ομοειδείς περιπτώσεις, όπως π.χ. υφαρπαγή ψευδούς βεβαίωσης όχι γενικά, αλλά μόνο για νομιμοποίηση και μετακίνηση αλλοδαπών. Με αυτούς τους περιορισμούς, οι επιβαλλόμενες στην Ελλάδα «συνήθεις ποινές» είναι προδήλως χαμηλές. Ενδεικτικά, επιβάλλονται 7-10 μήνες ή και λιγότερο για συκοφαντική δυσφήμιση (η απειλούμενη ποινή στον νόμο μπορεί να φθάσει και τα πέντε χρόνια, όπως και στα περισσότερα εδώ αδικήματα!), 7-12 μήνες ή και λιγότερο για κλοπή αυτοκινήτου ή μοτοσυκλέτας από ημεδαπό ή για κλοπή κινητών πραγμάτων από αλλοδαπό σε οικιακούς ή επαγγελματικούς χώρους, 4-12 μήνες ή και κάτι περισσότερο για πλαστογραφία, και 15-24 μήνες ή και λιγότερο για ανθρωποκτονία εξ αμελείας από ημεδαπό (χωρίς συνυπαιτιότητα του θύματος) σε περίπτωση τροχαίου ατυχήματος. Να σημειωθεί εδώ ότι στις ανωτέρω περιπτώσεις αδικημάτων είναι σχεδόν βέβαιο ότι οι καταδικαζόμενοι δεν οδηγούνται στη φυλακή, καθώς έως το όριο των 5 ετών φυάκισης

²² Βλ. *Ν. Κουράκης, Ευστρ. Παπαθανασόπουλος, Φωτ. Κόκκορη και Ευ. Χαϊνάς*, Η επιμέτρηση της ποινής και τα προκύπτοντα πλαίσια συνήθων ποινών στην ελληνική δικαστηριακή πρακτική, περ. *Εγκληματολογία*, 1-2/2015, 8-16.

παρέχεται από τον ελληνικό νόμο η δυνατότητα υφ' όρον αναστολής της ποινής (για τους δράστες χωρίς ποινικό μητρώο) ή μετατροπής της ποινής (για τους υπολοίπους) (ά. 100 παρ. 1 και 82 παρ. 1 ελλΠΚ).

Η αξιοποίηση των «συνήθων ποινών» στη δικαστηριακή πρακτική

Εφόσον υπάρξουν και άλλες παρόμοιες έρευνες. Θα μπορούσε να δημιουργηθεί εν τέλει ένας «πίνακας συνήθων ποινών», για την τελική επεξεργασία του οποίου χρήσιμο θα ήταν να ληφθεί υπόψη και η γνώμη του κοινού ως προς την αυστηρότητα ή μη του ισχύοντος ποινικού συστήματος, σύμφωνα και με τα πορίσματα σχετικής έρευνας του Καθηγητή Αντ. Μαγγανά.²³ Οι εν λόγω «συνήθειες ποινές» θα μπορούσαν περαιτέρω να γίνουν το σημείο αφετηρίας για ένα νομοθετικό πλαίσιο ποινής κάθε συνήθους εγκλήματος, με περιθώρια επιμέτρησης π.χ. ενός ή δύο ετών προς τα επάνω και προς τα κάτω, ώστε να συνεκτιμώνται και οι επιμέρους ιδιαιτερότητες (επιβαρυντικές/ διακεκριμένες ή ελαφρυντικές) της κάθε υπόθεσης (Guideline System)²⁴. Μέσα στα πλαίσια αυτά ποινών οι εφαρμοστές του δικαίου έχουν, επομένως, την ευχέρεια να σταθμίζουν με αντικειμενικό τρόπο τα δεδομένα μιας υπό κρίση υπόθεσης και να επιδιώκουν με αποτελεσματικά εργαλεία την εξεύρεση της μιας εκάστοτε προσήκουσας ποινής²⁵. Εφόσον

²³ Βλ. Αντώνης Μαγγανάς, Αποτίμηση της βαρύτητας των ποινών, ΠοινΔικ 2002, 944-947, καθώς και τις εκεί υπόλοιπες παρουσιάσεις στοιχείων και σχολίων για την ίδια έρευνα, σελ. 943-954.

²⁴ Βλ. Leslie T. Wilkins, Sentencing Guidelines to Reduce Disparity, εις: Criminal Law Review, 1980, 201-214.

²⁵ Βεβαίως η εξεύρεση από τους δικαστικούς λειτουργούς της μιας εκάστοτε προσήκουσας ποινής είναι έργο ιδιαίτερα δυσχερές, το οποίο σε

όμως θεωρήσουν ότι πρέπει να υπερβούν τα όρια αυτά προς τα επάνω ή προς τα κάτω και ιδίως εφόσον κρίνουν ότι ο καταδικαζόμενος πρέπει να υποβληθεί σε ποινή εγκλεισμού, τότε η απόφασή τους οφείλει να είναι όσο το δυνατόν περισσότερο ειδικώς και πλήρως αιτιολογημένη, χωρίς δηλ. να αρκεί επ' ουδενί τρόπο η αναφορά σε γενικόλογες παραδοχές ή στη στερεότυπη λεκτική διατύπωση της διάταξης του νόμου (στην Ελλάδα, του ά. 79 ΠΚ), όπως συμβαίνει σήμερα.

Είναι προφανές ότι με την τεχνική αυτή των συνήθων ποινών οι δικαστές θα μπορούν να αποδίδουν δικαιοσύνη επί τη βάσει της πολύτιμης διαίσθησης και εμπειρίας τους (που, όπως φαίνεται από την έρευνα του Καθηγητή *Ηλία Δασκαλάκη*, αποτελεί μία από τις πηγές διαμόρφωσης της περί ποινής απόφασής τους)²⁶, αλλά χωρίς να παρατηρούνται μεγάλες

ορισμένες περιπτώσεις υπερβαίνει τις ανθρώπινες δυνάμεις (πρβλ. *N. Παρασκευόπουλο*, εις: *Λ. Μαργαρίτη/ N. Παρασκευόπουλου*, Ποινολογία, Αθήνα/ Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα, 2005, 323 επ.). Αυτό, όμως, δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι δεν υπάρχει μια τέτοια ποινή, στην οποία οφείλει να αποβλέπει, ως στόχο, ο εφαρμοστής του δικαίου, έστω κι αν η όποια αστοχία του, εφόσον αυτή κινείται μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο της αρχής της αναλογικότητας, ουδόλως μπορεί να ελεγχθεί ακυρωτικά ως εσφαλμένη εφαρμογή του νόμου. Η μία αυτή ποινή θα πρέπει προφανώς να έχει το γνώρισμα της *ορθής ποινής*, δηλ., κατά την εύστοχη επισήμανση του Farrington, να πετυχαίνει έναν συγκεκριμένο ποινολογικό σκοπό για ένα συγκεκριμένο καταδικασθέντα που έχει διαπράξει συγκεκριμένο ποινικό αδίκημα –βλ. *David P. Farrington*, The effectiveness of sentences, in: *Justice of the Peace*, No. 142, 4.2.1978, 68-71 και *Andreas Kapardis*, *Sentencing by English Magistrates as a Human Process* Nicosia: Asselia Publishers, 1985

²⁶ Βλ. ιδίως *Ηλ. Δασκαλάκη*, Κριτήρια Επιμέτρησης της Ποινής, ΝοΒ 27: 1979, 1233-1243, ιδίως σελ. 1240: «Ακολουθεί (...) με ποσοστό προσώπων 33,3% η απάντηση [στην ερώτηση για τα κριτήρια εκτίμησης της προσωπικότητας του εγκληματία] «από όσα προκύπτουν από την ακροαματική διαδικασία», η οποία υπογραμμίζει ακριβώς τον

ανομοιομορφίες στις επιμέρους αποφάσεις τους και χωρίς, επομένως, να παραβιάζονται βασικές δικαιοκρατικές αρχές στην απονομή της Δικαιοσύνης.

Η αρχή της αναλογικότητας ως θεωρητικό θεμέλιο της επιμέτρησης ποινών

Όμως, η τεχνική των συνήθων ποινών θα μπορούσε ενδεχομένως να οδηγήσει σε ισοπεδωτικά, φορμαλιστικά και οιονεί αυτοματοποιημένα αποτελέσματα, αντίθετα με το πρόταγμα για εξατομίκευση της ποινής, εάν δεν είχε ως θεωρητικό θεμέλιο και κατευθυντήρια γραμμή, για τη δημιουργία κάποιων «σταθερών», την κορυφαία αρχή της αναλογικότητας, όπως αυτή υιοθετήθηκε και στο ελληνικό Σύνταγμα (ά. 25§1), κατά την τελευταία αναθεώρηση του 2001²⁷. Ας σημειωθεί ότι η αρχή της αναλογικότητας των ποινών προβλέπεται ακόμη, μ.ά., στο Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας (ά. 12.3) και στη διάταξη του γερμανικού Ποινικού Κώδικα για τα μέτρα ασφαλείας και βελτίωσης (§ 62), τα οποία επομένως δεν πρέπει να είναι δυσανάλογα προς τη σπουδαιότητα των τελεσθεισών ή αναμενομένων πράξεων του δράστη και του εκπορευομένου από αυτόν κινδύνου. Τέλος, η ίδια αρχή, ως μέσο για τον έλεγχο της βαρύτητας της πράξης σε

περιστασιακό και υπό το κράτος των εντυπώσεων της στιγμής χαρακτηρά της κρίσης, πράγμα που το λένε ρητά πέντε άτομα με την απάντησή τους δυστυχώς, “εντελώς εμπειρικά”».

²⁷ Ήδη είχε εισαχθεί στην πρακτική των ποινικών δικαστηρίων από το 1979, με εισαγγελική πρόταση του αιμνήστου *Κωνστ. Σταμάτη* (ΠοινΧρ ΚΘ' 1979, 612).

σχέση με την τραχύτητα της ποινής, είναι ένα από τα στοιχεία που κυρίως συνεκτιμούν τα βορειοαμερικανικά Δικαστήρια.²⁸

Ωστόσο, η αρχή της αναλογικότητας, τουλάχιστον στη Ελλάδα, δεν σημαίνει απλώς την αντιστοιχία αδικήματος και ποινής, αλλ' είναι πολύ ευρύτερη. Περιλαμβάνει, δηλ., τρεις επιμέρους αρχές: Την *αρχή της προσφορότητας* (ποιο είναι το εκάστοτε πρόσφορο είδος ποινής για την προώθηση ενός τυπικά νόμιμου σκοπού), την *αρχή της αναγκαιότητας* (ποια είναι η προκριτέα ποινή σε σχέση με τις κύριες και παρεπόμενες συνέπειες που θα προκύψουν από αυτήν, έτσι ώστε η επιλεγόμενη ποινή να είναι η ολιγότερο επαχθής)²⁹ και την *αρχή της αναλογίας* ανάμεσα στη βαρύτητα της τελεσθείσας πράξης και στο ύψος της επιβαλλόμενης ποινής, έτσι ώστε να εξασφαλισθεί ότι υπάρχει μεταξύ τους μια εύλογη σχέση μέσου προς σκοπό³⁰. Δεν θα πρέπει δηλ. στην τελευταία περίπτωση η

²⁸ Βλ. π.χ. τα κριτήρια επιβολής και επιμέτρησης της ποινής που χρησιμοποιήθηκαν στην υπόθεση *Hart vs. Coiner*, 483F.2d 136, 140-142 (4th Circ. 1973), όπως αναφέρονται από τον *Χρ. Δ. Νικολαΐδη* σε σχτ. μελέτη του, *ΠοινΧρ ΛΣΤ'* 1986, 244-249: 248 και σημ. 26. Ενδιαφέρον είναι να σημειωθεί ότι και στη λογική του βορειοαμερικανικού «Προτύπου Ποινικού Κώδικα» (Model Penal Code), μεταξύ των γενικών σκοπών που αφορούν τις διατάξεις για την επιμέτρηση, επιβολή και έκτιση της ποινής (Sentencing) και τη μεταχείριση των εγκληματιών συγκαταλέγεται και η «διασφάλιση των εγκληματιών από υπερβολική, δυσανάλογη ή αυθαίρετη ποινή» (“to safeguard offenders against excessive, disproportionate or arbitrary punishment” -βλ. *Markus D. Dubber*, *Criminal Law: Model Penal Code*, New York: Foundation Press, 2002, 25.

²⁹ Βλ. διεξοδικά: *Αριστ.Β. Τζαννετή* εις *ΠοινΧρ ΝΣΤ'* 2006, 201-211, ιδίως σελ. 202 επ. -πρβλ. και *Αθαν. Ζαχαριάδη* εις *ΠοινΧρον ΝΣΤ'* 2006, 873-881 ως προς τις ποινικοδικονομικές πτυχές της αρχής της αναλογικότητας.

³⁰ Βλ. προπάντων την εμπειριστατωμένη μονογραφία του *Θεοχ. Δαλακούρα*, *Αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού*, Αθήνα/ Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 1993, ιδίως σελ. 44 επ., καθώς και τη μελέτη του «Αρχή της αναλογικότητας και μέτρα

επιβαλλόμενη ποινή να υπερβαίνει (προς τα επάνω) το όριο που αντιστοιχεί στην κοινωνικοηθική απαξία της συγκεκριμένης πράξης.³¹ Σύμφωνα μάλιστα με την ορθότερη γνώμη, το προς τα επάνω αυτό όριο της απαξίας θα πρέπει να ορίζεται με βάση τις ειδικότερες περιστάσεις της υπό εξέταση πράξης και όχι με βάση αντιλήψεις γενικοπροληπτικού χαρακτήρα, π.χ. ότι η ενλόγω αξιόποινη πράξη εμφανίζει μεγάλη συχνότητα και πρέπει, άρα, να αποτραπεί η περαιτέρω εξάπλωσή της, αφού τέτοιες αντιλήψεις δεν δικαιολογούνται από την αρχή της ενοχής που διέπει το ελληνικό δίκαιο, σύμφωνα και με την καντιανή αντίληψη ότι ο άνθρωπος έχει απόλυτη αξία και δεν μπορεί να γίνεται μέσο προς εκπλήρωση άλλων σκοπών³² (διαφορετική είναι πάντως η αντιμετώπιση του θέματος στα αγγλοσαξονικά

δικονομικού καταναγκασμού», ΠοινΧρ ΝΕ' 2005, 961-967: 961 επ. Μια ενδιαφέρουσα εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας στην αρεοπαγητική νομολογία υπάρχει π.χ. στην ΑΠ 2084/2003, ΠοινΧρ ΝΔ' 2004, 754 και ΠοινΛογ 2003, 2310, όπου διαλαμβάνεται ότι η υπό κρίση απόφαση ορθώς απέρριψε τον ισχυρισμό του αναιρεσειόντος περί δυσαναλογίας του μέτρου της δήμευσης προς την επιβληθείσα κύρια ποινή, «ενόψει του επιδιωκόμενου υπό της Πολιτείας σκοπού, που είναι η πάταξη (...) της παράνομης διακίνησης αλλοδαπών λαθρομεταναστών προς την Ελλάδα» [επρόκειτο για δήμευση του μεταφορικού μέσου με το οποίο είχε γίνει παράνομη μεταφορά λαθρομεταναστών).

³¹ Τούτο τονίσθηκε από το Ανώτατο Δικαστήριο της Ομοσπονδιακής Γερμανίας ήδη από το 1954. Ειδικότερα, έγινε δεκτό ότι ο ποινικός δικαστής δεν επιτρέπεται να υπερβαίνει το ανώτερο όριο της ποινής και επομένως να μην επιβάλλει ποινή η οποία κατά το ύψος ή το είδος της είναι τόσο βαριά, ώστε να μη γίνεται πλέον και από τον ίδιο [τον δράστη] αισθητή ως συνάδουσα με την ενοχή του ("Er darf also nicht eine Strafe verhängen, die nach Höhe oder Art so schwer ist, daß sie von ihm selbst [=dem Täter] nicht mehr als schuldangemessen empfunden wird"): BGHSt, 10.11.1954, εις: Entscheidungen des Bundesgerichtshofes, τ.7 (1955), 29-33: 32.

³² Πρβλ. *Εμμ. Καντ*, Θεμέλια της Μεταφυσικής των Ηθών, μτφρ. Γ. Τζαβάρα, Δωδώνη, 1984, σελ. 38 επ.

δίκαια³³). Πάντως για λόγους επιείκειας και ειδικής πρόληψης, ορθά υποστηρίζεται ότι η προς τα κάτω επιβαλλόμενη ποινή μπορεί να υπερβαίνει το έσχατο όριο το οποίο ανταποκρίνεται στην κοινωνικοηθική απαξία τής υπό κρίση πράξης, λαμβανομένων υπόψη και των συνεπειών που θα έχει η ποινή αυτή για την περαιτέρω πορεία του δράστη³⁴.

Είναι προφανές εν όψει των ανωτέρω ότι η αρχή της αναλογικότητας αποτελεί το θεωρητικό θεμέλιο επιμέτρησης των ποινών, αφού κατά την εφαρμογή της συνεκτιμώνται σειρά επιμέρους ζητημάτων, όπως το κατά πόσον πρέπει εν γένει να επιβληθεί μία ποινή, ποία ποινή πρέπει να είναι αυτή και πόσο πολύ η εν λόγω ποινή καλύπτει την αποδοκιμασία που μπορεί να εκφράσει η έννομη τάξη απέναντι στον συγκεκριμένο δράστη για την πράξη του, χωρίς όμως τα μειονεκτήματα που επιφέρει η ποινή στον πολίτη και την κοινωνία να αποβαίνουν μεγαλύτερα από τα πλεονεκτήματα εκ της επιβολής της. Μάλιστα, σύμφωνα με επιτυχή διάκριση του Andrew von Hirsch, η αρχή της αναλογικότητας θα πρέπει να αποβλέπει όχι μόνο στην εμπέδωση ομοιομορφίας αποφάσεων για συγκριτικά παρόμοιες υποθέσεις (ordinal proportionality, δηλ. σχετική αναλογία ή, κατά την ορολογία της στατιστικής, αναλογία με κλίμακα σειράς), αλλά και στην επίτευξη μιας ιεραρχικής κλίμακας αξιόποινων μορφών

³³ Βλ. π.χ., ως προς το Κυπριακό Δίκαιο, την απόφαση Ghafari Raymond Elias v. Αστυνομίας (2001)2 Α.Α.Δ. 442, για την περίπτωση που ένα έγκλημα βρίσκεται σε έξαρση, στον διαδικτυακό ιστότοπο του Παγκύπριου Δικηγορικού Συλλόγου: http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=apofaseis/aad/meros_2/2001/rep/2001_2_0442.htm&gstring=Ghafari%20and%20Raymond%20and%20Elias%20and%20v.%20and%20%E1%F3%F4%F5%ED%EF%EC%E9%2A%20and%20%282001%292%20and%20%E1.%E1.%E4.%20and%20442 .

³⁴ Έτσι ο Ανδρουλάκης, ΣυστΕρμΠοινΚ, ά. 79, αρ. 22 επ., σελ. 1037 επ.

συμπεριφοράς ανάλογα με την κοινωνικοηθική τους απαξία και με γνώμονα την αρχή της επιείκειας, χωρίς δηλ. η κλίμακα αυτή να διέπεται από ανεπιεική αυστηρότητα στη μεταχείριση του δράστη (cardinal proportionality, δηλ. πρωτογενής ή απόλυτη αναλογία”)³⁵. Από την άποψη αυτή δεν φαίνεται να είναι αποδεκτή στις δικαιοκρατικές έννομες τάξεις της Δυτικής Ευρώπης η θέση ότι σε περιπτώσεις π.χ. τρίτης υποτροπής ο δράστης κακουργήματος (felony) πρέπει οπωσδήποτε να εγκλείεται ισοβίως στη φυλακή, δηλ. η αρχή που εφαρμόζεται σε ορισμένες βορειοαμερικανικές Πολιτείες (π.χ. Καλιφόρνια) ότι «three strikes and you’ re out ».³⁶

Μια σύνοψη των προτάσεων για καλύτερη επιμέτρηση ποινών στην Ελλάδα

³⁵ Βλ. ιδίως *Andrew von Hirsch*, *Censure and Proportionality*, εις: *του ιδίου*, *Censure and Sanctions*, Oxford: Clarendon Press, 1993, 6-19 και εις: *R. A. Duff/ David Garland* (eds.), *A Reader on Punishment*, Oxford: Oxford University Press, 1994, 115-132. Βλ. επίσης και τα όσα αναφέρονται στο κεφάλαιο *Criteria for Proportionality: A Review*, του έργου: *Andrew von Hirsch/ Andrew Ashworth*, *Proportionate Sentencing. Exploring the Principles*, Oxford: Oxford University Press, 2005, σελ. 131-164: 137 επ. Για μια κριτική προσέγγιση των θέσεων του *von Hirsch* βλ. π.χ. *M. Tonry*, *Proportionality, Parsimony, and Interchangeability of Punishments*, εις *R.A. Duff/ David Garland* (eds.), *όπ.π.*, 136-160: 142 επ. και *Anth. Bottoms*, *Five Puzzles in von Hirsch’s Theory of Punishment*, εις *A. Ashworth/ M. Wasik* (eds.), *Fundamentals of Sentencing Theory. Essays in Honour of Andrew von Hirsch*, Oxford: Clarendon Press, 1988, 53-100.

³⁶ Πρβλ. διεξοδικά περί αυτής το ομότιτλο έργο των *David Shichor/ Dale K. Sechrest* (eds.), που εκδόθηκε από τον οίκο Sage το 1996, ιδίως σελ. 8 επ., καθώς και *Lord Windlesham*, *Responses to Crime*, vol. 3, Oxford: Clarendon Press, 1996, ιδίως σελ. 250 επ.- βλ. επίσης *N. E. Κουράκη*, *Ποινική Καταστολή*, ανωτ., 2009⁵, §321β, σελ. 404 και *του ιδίου*, *Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων*, Αθήνα/ Κομοτηνή: 2012², σελ. 486 και σημ. 97, όπου και άλλες βιβλιογρ. παραπομπές.

Συνοψίζοντας και ενόψει της υπό εξέλιξη αναθεώρησης του Ποινικού Κώδικα και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας στην Ελλάδα, χρήσιμο θα ήταν να επανεκτιμηθούν με προσοχή από τη σκοπιά της αντεγκληματικής πολιτικής και, συνακόλουθα, των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου τα εξής ζητήματα:

1. *Θεσμοθέτηση ξεχωριστού σταδίου διαδικασίας κατά την ποινική δίκη, με μάρτυρες και έγγραφα, προς διακρίβωση των ακριβών παραμέτρων που είναι αναγκαίες για την επιλογή του είδους και του περιεχομένου της επιβλητέας εκάστοτε ποινής, καθώς επίσης και για την εφαρμογή των διατάξεων περί υποτροπής ή για την αναγνώριση ελαφρυντικών περιστάσεων, κατά τροποποίηση του ά. 371 § 3 ΚΠΔ.³⁷ Αλλωστε, ήδη προβλέπονται στην ελληνική νομοθεσία μορφές αυτοτελούς δίκης για θέματα ποινών, όπως π.χ. για την ανασταλτική δύναμη των ενδίκων μέσων (ά. 471 ΚΠΔ) και για τη μετατροπή ποινής φυλάκισης (ά. 13 ν. 2721/1999).*

³⁷ Πρβλ. Νικ. Ανδρουλάκη, ΣυστΕρμΠοινΚ, ά. 79, αρ. 33, σελ. 1042. Χρήσιμο είναι να σημειωθεί εδώ, ότι σύμφωνα με εισήγηση Διπλωματικής Εργασίας που παρουσιάσθηκε την 22.2.2006 στο β' έτος του Μεταπτυχιακού Κύκλου Σπουδών της Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών από τη Δικηγόρο *Ιωάννα Μανέτα*, τα στάδια από τα οποία πρέπει λογικά να διέλθει η δικαστική κρίση, εφόσον καταφασθεί το πλήρες έγκλημα, είναι τα εξής: (1) Κρίση σχετικά με τη συνδρομή ελαφρυντικών περιστάσεων (ά. 84 ΠΚ)· (2) Ενδεχόμενη επιλογή του μειωμένου πλαισίου ποινής εάν υπάρχουν δυνητικοί λόγοι μείωσης της ποινής· (3) Ενδεχόμενο υπέρβασης των ανωτάτων ορίων του προβλεπόμενου από τον νόμο πλαισίου ποινής σε περίπτωση υποτροπής (ά. 89 ΠΚ)· (4) Ενδεχόμενη επιλογή μεταξύ δύο διαφορετικών ποινών που προβλέπονται διαζευκτικά· (5) Ενδεχόμενη δικαστική άφεση της ποινής στις προβλεπόμενες από τον νόμο περιπτώσεις· (6) Κρίση για τον καθορισμό συγκεκριμένου μεγέθους ποινής μέσα από το νομοθετικό πλαίσιο· (7) Κρίση για τη μετατροπή της ορισθείσας ποινής σε χρηματική ή κρίση για την υπό όρο αναστολή της.

2. *Ειδική και πλήρης αιτιολόγηση της επιβαλλόμενης ποινής, ιδίως όταν αυτή οδηγεί τον δράστη σε εγκλεισμό ή αποκλίνει ουσιωδώς από τα πλαίσια των συνήθων ποινών.* Γενικότερα, ενδείκνυται η αιτιολόγηση περί ποινής από τα δικαστήρια ουσίας να είναι τόσο περισσότερο εμπεριστατωμένη και πλήρης, όσο ανώτερος είναι ο βαθμός δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου και όσο σοβαρότερο το υπό κρίση αδίκημα. Η αιτιολόγηση αυτή πρέπει να υπόκειται σε πραγματικό έλεγχο από τον Άρειο Πάγο κατ' ά. 79§4 ΠΚ και 93§3 Συντ., πράγμα το οποίο πάντως δεν συμβαίνει σήμερα, καθώς ο Αρειος Πάγος θεωρεί ως αποδεκτή «αιτιολογία» για την επιμέτρηση ποινής την απλή παράθεση της φρασεολογίας του ά. 79 ΠΚ, χωρίς εξειδίκευση και τεκμηρίωση των εκεί κριτηρίων³⁸. Για τη θεμελίωση αυτής της αιτιολόγησης σημαντικό είναι να γίνεται παράθεση στοιχείων από τα πρακτικά του σταδίου της δίκης που αφορά την επιβλητέα ποινή, καθώς και αναφορά στο είδος και το ύψος ποινής παλαιότερων

³⁸ Βλ. π.χ. ΑΠ 836/1997, Υπεράσπιση 1998, 323 επ. και τις εκεί παρατηρήσεις της *Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι*. Φωτεινή εξαίρεση σε τέτοιου είδους αποφάσεις αποτελεί, π.χ. η απόφαση ΑΠ 355/1985, ΠοινΧρ. ΛΕ' 1985,115. Η απροθυμία αυτή του ανώτατου δικαστηρίου της Ελλάδας να ελέγχει το σκεπτικό με το οποίο επιβάλλονται και επιμετρούνται οι ποινές εξωραϊζεται με αναφορές του τύπου ότι η σχετική απόφαση περί ποινής [πρέπει να] ανήκει στην κυριαρχική κρίση του δικαστηρίου της ουσίας. Κατ' ουσίαν, όμως η απροθυμία εξηγείται –χωρίς βέβαια και να δικαιολογείται!– από τον φόρτο των δικαστηρίων και την έλλειψη χρόνου για λεπτομερή εξέταση των υποθέσεων. Πάντως, υπενθυμίζεται ότι ο φόρτος εργασίας δεν μπορεί να αποτελέσει λόγο για παραβίαση δικονομικών βασικών αρχών, όπως η αρχή της δικαιοσύνης (ά. 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ) και η συνακόλουθη ανάγκη για αιτιολόγηση των δικαστικών αποφάσεων, ακόμη και αν η ανάγκη αυτή δεν συνεπάγεται την υποχρέωση απάντησης του δικαστηρίου σε κάθε συγκεκριμένο επιχείρημα (πρβλ. υπόθ. Van de Hurk κατά Ολλανδίας, 19.4.1994, παρ. 51).

αντίστοιχων δικαστηριακών περιπτώσεων.³⁹ Από την άποψη αυτή ουσιώδη βοήθεια θα παρείχε στους εφαρμοστές του δικαίου η μνεία, στις αποφάσεις που δημοσιεύονται στον νομικό Τύπο, και της επιβαλλόμενης εκάστοτε ποινής, καθώς και η δημιουργία ενός συνεχώς τροφοδοτούμενου ψηφιακού αρχείου για τις επιβαλλόμενες από τα δικαστήρια ποινές. Επιπλέον, χρήσιμο θα ήταν να διοργανώνονται για τους δικαστές εξειδικευμένα σεμινάρια ως προς τον τρόπο και την τεχνική επιμέτρησης των ποινών, καθώς και να διευρυνθούν στην Ελλάδα οι νομοθετικές δυνατότητες για εκδίκαση ορισμένων ποινικών αδικημάτων από εξειδικευμένους ποινικούς δικαστές⁴⁰

3. *Αναμόρφωση της σχετικής ρύθμισης του Ποινικού Κώδικα ως προς την επιμέτρηση της ποινής (ά. 79)*, έτσι ώστε να τίθεται ως βάση η αποδοκιμασία που μπορεί να διατυπωθεί προς το πρόσωπο του δράστη για την άδικη και καταλογιστή πράξη που αυτός ετέλεσε. Ως προς το είδος και το ύψος της τελικής ποινής, προτείνεται να συνεκτιμώνται (αλλά χωρίς σύνδεση με έννοιες όπως η βαρύτητα του εγκλήματος και η προσωπικότητα του δράστη) τα ωθήσαντα αίτια και κίνητρα του δράστη, ο πρότερος (νομοταγής ή ποινικά βεβαρημένος) βίος, η κοινωνικοοικονομική και οικογενειακή του κατάσταση, η μετέπειτα προσπάθειά του ή όχι για αποκατάσταση της προκληθείσας ζημίας, οι επιπτώσεις

³⁹ Πρβλ. *Andrew Ashworth*, *Techniques of Guidance on Sentencing*, εις: *The Criminal Law Review*, 1984, 519-530.

⁴⁰ Για αντίστοιχα παραδείγματα ποινικών δικαστηρίων στον αγγλοσαξονικό χώρο με εξειδικευμένες αρμοδιότητες προς εκδίκαση συγκεκριμένων αδικημάτων, όπως αυτών της νομοθεσίας περί ναρκωτικών, βλ. *R. Lawrence / K. Freeman*, *Design and implementation of Australia's first drug court*, εις: *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 35 (1) 2002, 63-78.

που θα έχει η επιβολή της συγκεκριμένης ποινής στην περαιτέρω κοινωνική του πορεία, κ.ο.κ.

4. Καθιέρωση της αρχής της αναλογικότητας στις τρεις προαναφερθείσες εκδοχές της ως θεωρητικού θεμελίου και κατευθυντήριας γραμμής για την επιμέτρηση της ποινής, αλλά και ως ορίου, πέραν του οποίου η επιβαλλόμενη ποινή θα θεωρείται ότι δεν είναι «δίκαιη».

5. Επεξεργασία από Επιτροπή Εμπειρογνομόνων σε συνεργασία με τις δικαστικές αρχές ενός πίνακα συνήθων ποινών, κυρίως με βάση τις συνήθως επιβαλλόμενες ποινές των Δικαστηρίων για ομοειδή εγκλήματα, έτσι ώστε αφενός να αποφεύγονται αδικαιολόγητες ανισότητες από δικαστήριο σε δικαστήριο κατά την επιμέτρηση της ποινής, και αφετέρου να παρέχονται περιθώρια για την κατά το δυνατόν συνεκτίμηση των ιδιαιτεροτήτων της κάθε συγκεκριμένης υπόθεσης. Ο πίνακας αυτός μπορεί να αποτελέσει σημαντικό βοήθημα για τη διαμόρφωση νέων, στενότερων πλαισίων ποινής στον υπό αναθεώρηση ελληνικό Ποινικό Κώδικα, αλλά και για τη δημιουργία δικτυακού τύπου με ενδεικτικά ύψη ποινών για ομοειδείς υποθέσεις.

Γενικότερα, η μεταρρύθμιση του Δικαίου Επιμέτρησης της Ποινής και στην Ελλάδα με βάση τις ανωτέρω προτάσεις, θα μπορούσε, πιστεύω, να οδηγήσει σε δικαιότερη απονομή της Δικαιοσύνης, χωρίς οι Δικαστές να παύσουν ποτέ να είναι αυτοί που απονέμουν Δίκαιο και Δικαιοσύνη, αλλ' επίσης χωρίς ανομοιομορφίες από δικαστήριο σε δικαστήριο και χωρίς τις γνωστές δυσλειτουργίες που παρατηρούνται από την προσπάθεια των διαδίκων να αποφύγουν κάποιον «αυστηρό»

δικαστή ή, αντίστροφα, να εκδικασθεί η υπόθεσή τους από κάποιον «ήπιο». Άλλωστε, και οι ίδιοι οι δικαστές, όπως προκύπτει από έρευνες, έχουν κάθε διάθεση να επιτύχουν την έκδοση ακριβοδίκαιων αποφάσεων, αρκεί να βοηθηθούν με συγκεκριμένες κατευθυντήριες οδηγίες. Όπως ανέφερε ο Καθηγητής *Nils Jareborg* στη γενική εισήγησή του κατά την 8^η Εγκληματολογική Συνάντηση του Συμβουλίου της Ευρώπης, «εάν δοθεί στους δικαστές μία σαφής κατεύθυνση για τον προσδιορισμό των ποινών, αυτοί, πρέπει να αναμένεται ότι θα πράξουν το καλύτερο για την εφαρμογή μιας τέτοιας πολιτικής».⁴¹

⁴¹ “If judges are given clear guidance they can be expected to do their best to effectuate the policies adopted”: *Nils Jareborg*, General Report of the Colloquium, εις: *Council of Europe*, Collected Studies in Criminological Research, vol. XXVI: Disparities in Sentencing: Causes and Solutions (Reports Presented to the eighth Criminological Colloquium, 1987), Strasbourg 1989, 141-149: 147.